

Wojciech Marcin CZERSKI 

ORCID: 0000-0002-3951-5752. Dr, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Wydział Pedagogiki i Psychologii UMCS, Instytut Pedagogiki, Katedra Pedagogiki Resocjalizacyjnej, ul. Narutowicza 12, 20-004 Lublin; e-mail: wojciech.czerski@poczta.umcs.lublin.pl; data złożenia tekstu do Redakcji DI: 23.01.2022; data wstępnej oceny artykułu: 27.01.2022

CYBERPRZESTĘPCZOŚĆ WŚRÓD NIELETNICH – CHARAKTERYSTYKA ZJAWISKA, JEGO SKALA I PRZECIWDZIAŁANIE

CYBERCRIME AMONG MINORS – CHARACTERISTICS OF THE PHENOMENON, ITS SCALE AND COUNTERACTION

Słowa kluczowe: cyberprzestępczość, nieletni, zagrożenie, cyberprzestrzeń.

Keywords: cybercrime, minors, threat, cyberspace.

Streszczenie

Współcześnie wiele osób, a zwłaszcza młodzi ludzie, nie wyobraża sobie już świata bez nowoczesnych technologii. Dzięki nim mogą bez wychodzenia z domu robić praktycznie wszystko na co mają ochotę (nawet działać nie do końca zgodnie z prawem). Jednakże to przywiązanie do cyfrowego świata niesie szereg zagrożeń. Dzieci i młodzież ze względu na swoje przywiązanie do urządzeń, relacji w sieci i często lekkomyślności mogą stać się łatwym celem przestępców w cyberprzestrzeni. Mogą oni również stać się sprawcami, a to za sprawą złudnej anonimowości w sieci. Z tego też względu autor podjął próbę głębszego spojrzenia na zjawisko cyberprzestępczości wśród nieletnich prezentując między innymi jego skalę.

Abstract

Nowadays, especially young people, cannot imagine the world without modern technologies. Thanks to them they can do practically everything they want without leaving home (even things that are not entirely legal). However, this attachment to the digital world carries a number of risks. Children and young people, because of their attachment to devices, online relationships and often recklessness, can become easy targets for criminals in cyberspace. They may also become perpetrators due to the illusory anonymity in the network. For this reason, the author has attempted to take a deeper look at the phenomenon of cybercrime among minors by presenting, among other things, its scale.

Wstęp

Dynamiczny rozwój nowoczesnych technologii ma ogromny wpływ na każdą dziedzinę aktywności człowieka. Za pośrednictwem sieci oraz urządzeń mobilnych możemy już nie tylko komunikować się, ale zdobywać wiedzę, a nawet wykształcenie (zajęcia zdalne). N. Iwaszczuk i A. Jarzęcka zauważają, że „coraz więcej usług jest przenoszonych do sieci tak, aby ułatwić klientom korzystanie z serwisów w dowolnym miejscu o dowolnym czasie. Przykładami mogą być strony WWW, sklepy internetowe, jak również aplikacje pozwalające na dokonywanie różnych czynności”¹. Wirtualny świat służy, zwłaszcza dzieciom, spędzaniu wolnego czasu. Jak podaje A. Piecuch, „gry online i offline, muzyka i film z Internetu to współczesne sposoby zagospodarowania nadmiaru czasu. A wszystko to w zasięgu ręki bez konieczności wychodzenia z domu, bez wysiłku – na kliknięcie”².

Niestety, ale świat wirtualny niesie ze sobą również liczne zagrożenia. Jednym z nich są przestępstwa popełniane w cyberprzestrzeni. Ich ofiarami, ale, niestety, także sprawcami są nieletni.

Związane jest to między innymi z tym, iż Internet dla wielu użytkowników kojarzy się z anonimowością. Osobom tym wydaje się, że w sieci są bezkarne, a to co zrobią pozostanie dla nich bez jakichkolwiek konsekwencji. Zauważa to między innymi Z. Majchrzyk, który uważa, że „nigdy wcześniej ludzie nie mieli możliwości tak bezkarnie i intensywnie dawać upust własnym frustracjom, zwłaszcza agresji słownej”³. Ta anonimowość jednak jest ułudą, ponieważ w świecie wirtualnym pozostaje każdy ślad naszej aktywności. Stąd też wszelkie działania o charakterze przestępczym, prędzej czy później zostaną wykryte, a ich sprawcy mogą zostać ukarani.

Celem artykułu jest przybliżenie, czym jest cyberprzestępczość, jaka jest jej skala, ze szczególnym uwzględnieniem nieletnich jako sprawców oraz przykładów walki z tym procederem.

Cyberprzestępczość – eksplikacja pojęcia

Analiza pojęcia „cyberprzestępczość” nastroczać może pewnych trudności, zwłaszcza z jednoznacznym zdefiniowaniem jej, a wszystko to głównie „z racji

¹ N. Iwaszczuk, A. Jarzęcka, *Porównanie wykluczenia cyfrowo-finansowego w Polsce i w Norwegii*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy” 2017, nr 51, s. 206.

² A. Piecuch, *Cyfrowy świat zasiedlają coraz młodszy*, „Edukacja – Technika – Informatyka” 2018, t. 9, nr 3, s. 239.

³ Z. Majchrzyk, *Cyberprzestępstwa – aktywność poznawcza czy przyjemność* [w:] *Patologie w cyberświecie*, red. S. Bębas, J. Plis, J. Bednarek, Wyższa Szkoła Handlowa w Radomiu, Radom 2012, s. 167.

tego, że niemal każda organizacja i podobnie – legislator danego kraju – postrzega to zjawisko nieco inaczej⁴. Jak zauważa J. Wasilewski, problemem z jednoznacznym zdefiniowaniem cyberprzestępstwa jest dodatkowo tworzenie definicji *ad hoc* przez autorów dokumentów i opracowań⁵.

Zwraca on również uwagę, iż na przestrzeni lat różnie określano omawiane tu zjawisko, co także ma wpływ na jego zdefiniowanie. Zaliczyć można do nich oprócz oczywiście cyberprzestępczości pojęcia:

1. nadużycia komputerowego,
2. przestępstwa związanego z komputerem,
3. bezprawnego użycia komputera,
4. przestępstwa komputerowego,
5. przestępstwa powiązanego z technologią informacyjną⁶.

Niezależnie od tego, jak nazwiemy analizowane zjawisko, zwrócić można uwagę na fakt, iż odnosi się ono do wykorzystania cyberprzestrzeni do działań przestępczych. Stąd też można wyróżnić dwa podejścia do zdefiniowania cyberprzestępczości: *wąskie* i *szerokie*.

W znaczeniu *sensu largo*, są to przede wszystkim przestępstwa dotyczące komputerów, czyli wszelkie działania o charakterze nielegalnym, które mogą być popełnione za pomocą systemów komputerowych i sieci. Natomiast *sensu stricto* są to przestępstwa wymierzone przeciwko bezpieczeństwu systemów komputerowych i sieci⁷.

Według internetowej *encyklopedii Britannica*, cyberprzestępczość to nic innego jak wykorzystanie komputera jako instrumentu do realizacji nielegalnych celów. Różni się ona od tradycyjnej przestępczości jedynie wykorzystaniem komputera. Jednak sama technologia nie wystarczy do rozróżnienia między sferami działalności przestępczej⁸.

Zdaniem I.A. Jaroszewskiej cyberprzestępczość powinna być rozumiana „jako przestępczość mająca miejsce w cyberprzestrzeni. (...) Komputer może być zarówno celem przestępstwa, kluczowym elementem, czy po prostu narzędziem koniecznym do jego popełnienia”⁹.

⁴ A. Golonka, *Cyberprzestępczość – międzynarodowe standardy zwalczania zjawiska a polskie regulacje karne*, „Studia Prawnicze: Rozprawy i Materiały” 2016, nr 1(18), s. 63.

⁵ J. Wasilewski, *Przestępczość w cyberprzestrzeni – zagadnienia definicyjne*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2016, t. 8, nr 15, s. 151.

⁶ Tamże, s. 151–162.

⁷ M. Nowak, *Cybernetyczne przestępstwa – definicje i przepisy prawne*, „Biuletyn EBIB. Cyberkłopoty i pułapki sieci” 2010, nr 4(113).

⁸ M.A. Dennis, *Cybercrime – Spam, steganography, and e-mail hacking*, *Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/cybercrime> (dostęp: 16.01.2022 r.).

⁹ I.A. Jaroszeńska, *Wybrane aspekty przestępczości w cyberprzestrzeni. Studium prawnokarne i kryminologiczne*, „Kortowski Przegląd Prawniczy”, Olsztyn 2017, s. 11.

Jak widać z dotychczasowych rozważań, cyberprzestępczość występuje zarówno w przypadku, kiedy następuje np. atak na urządzenie osoby prywatnej lub instytucji, jak również w sytuacji, kiedy urządzenie to wykorzystywane jest jako narzędzie przestępstwa. Oba przypadki nie mogłyby zaistnieć między innymi gdyby nie dostęp do sieci Internet. Zaprzecza temu jednak podejście M. Sowy, który uważa, iż nie można ze sobą utożsamiać cyberprzestępczości i przestępstw internetowych. Te drugie według niego nie mogą zaistnieć bez wykorzystania sieci¹⁰.

Analizując jednak katalog przestępstw opisanych między innymi w kodeksie karnym, jak również podejścia innych autorów, nie do końca można się z podejściem M. Sowy zgodzić.

Wybrane kategorie przestępstw popełnianych w cyberprzestrzeni

Większość użytkowników cyberprzestrzeni cyberprzestępczość utożsamia głównie z terroryzmem oraz wyludzeniem danych/pieniędzy. To jednak tylko dwie kategorie wchodzące do szerokiego wachlarza cyberprzestępstw.

Cytowana już internetowa *encyklopedia Britannica* wyróżnia między innymi: kradzież tożsamości i naruszenie prywatności, oszustwa internetowe/bankowe, piractwo komputerowe, pornografię dziecięcą, hakerstwo, wirusy komputerowe¹¹. Klasyfikacja cyberprzestępstw według Wikipedii obejmuje między innymi: przestępstwa oszustw finansowych, cyberterroryzm, cyberwyludzenia, handel cybersekssem, oszustwa reklamowe i nękanie internetowe¹².

Wielu polskich autorów do cyberprzestępstw, zwłaszcza w odniesieniu do nieletnich, zalicza cyberprzemoc, wirtualne znajomości, grooming, stalking, seksting¹³.

W polskim prawodawstwie należy zauważyć, iż nie ma bezpośrednio określonych przestępstw popełnianych w cyberprzestrzeni. Natomiast Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji według artykułów kodeksu karnego wyróżnia *czyny związane z przestępczością w cyberprzestrzeni* oraz takie, dla których cyberprzestrzeń może być *miejscem popełniania przestępstw, jednak niebędące bezpośrednio związane ze środowiskiem komputerowym*¹⁴.

¹⁰ M. Sowa, *Odpowiedzialność karna sprawców przestępstw internetowych*, „Prokuratura i Prawo” 2002, nr 4.

¹¹ M.A. Dennis, *Cybercrime – Spam...*, dz. cyt.

¹² *Cybercrime* [w:] Wikipedia, 2022.

¹³ K. Garwol, *Polska szkoła w dobie zagrożenia cyberprzestępczością*, „Dydaktyka Informatyki” 2018, t. 13; S. Kozak, *Patologie komunikowania w Internecie: zagrożenia i skutki dla dzieci i młodzieży*, Difin, Warszawa 2011.

¹⁴ Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce w 2016 roku, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Warszawa 2017.

Wśród przestępstw ściganych przez Policję dotyczących pierwszej grupy cyberprzestępstw wymienić można między innymi: *przestępstwa związane z pedofilią* (art. 200a § 1–2 k.k.), *atak na zasoby lub urządzenia informatyczne* (art. 269 § 1–2 k.k.), *zakłócanie pracy systemów komputerowych* (art. 269a k.k.), *udostępnianie urządzeń, programów itp. służących popełnieniu przestępstw* (art. 269b k.k.) oraz *oszustwa komputerowe* (art. 287 k.k.)¹⁵. Część z nich ścigana jest nie tylko przez Policję, ale również przez ABW.

Należy tu także zauważyć, iż coraz poważniejszym problemem są przestępstwa, które popełniane mogą być zarówno w świecie realnym, jak i wirtualnym. Należą do nich między innymi *nękanie, podszywanie się* (art. 190a § 1–3 k.k.), *rozpowszechnianie pornografii, zwłaszcza w stosunku do osób, które tego sobie mogą nie życzyć* (art. 202 § 1 k.k.), jak również wszelkiego rodzaju *oszustwa* (art. 286 k.k.)¹⁶.

Skala i dynamika zjawiska cyberprzestępczości wśród nieletnich

Skala przestępczości związanej z cyberprzestępczością systematycznie rośnie na przestrzeni lat, co pokazują dane otrzymane z Komendy Głównej Policji. W tabeli 1. zaprezentowano liczbę stwierdzonych przez Policję w całym kraju przestępstw odnoszących się do cyberprzestrzeni na przestrzeni lat 2013–2021.

Tabela 1. Liczba przestępstw stwierdzonych przez Policję z wybranych artykułów k.k. odnoszących się do cyberprzestępczości w latach 2013–2021

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Przestępstwa związane z pedofilią (art. 200a § 1–2 k.k.)	132	152	288	248	660	517	454	492	618
Włamania do systemów komputerowych (art. 267 k.k.)	1705	1976	2549	2705	2577	2706	5280	5707	5829
Atak na zasoby lub urządzenia informatyczne instytucji państwowych (art. 269 § 1 k.k.)	9	8	5	7	4	7	9	7	6
Zakłócanie pracy systemów komputerowych (art. 269a k.k.)	21	43	103	30	27	28	27	15	17
Udostępnianie urządzeń, programów itp. służących popełnieniu przestępstw (art. 269b k.k.)	107	103	133	146	122	210	306	378	1165
Oszustwa komputerowe (art. 287 § 1–2 k.k.)	1103	1546	2352	3158	2956	4090	5775	6764	10207

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych przekazanych z KGP drogą mailową.

Jak widać z danych zaprezentowanych w tabeli 1., największy, ponad 200% wzrost liczby wszczętych postępowań w ciągu ostatniego roku, zanotowano

¹⁵ Tamże, s. 263–265; ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r. poz. 2345, 2447).

¹⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny.

w związku z art. 269b k.k. (udostępnianie urządzeń, programów itp. służących popełnieniu przestępstw).

Bardzo niepokojący jest również wzrost dwóch kategorii cyberprzestępstw (tabela 1.). Pierwszą są oszustwa komputerowe, czyli związane z art. 287 § 1–2 k.k. (wzrost o 50,9%). Drugą natomiast związane z art. 200a § 1–2 k.k. (przestępstwa związane z pedofilią) – wzrost o 25,6% w stosunku do 2020 roku.

Warto tu zauważyć, iż niektóre z cyberprzestępstw zaprezentowanych w tabeli 1., zdefiniowane są z przepisów, które nie pozwalają jednoznacznie określić miejsca ich popełnienia. Dlatego nie daje to pełnego obrazu cyberprzestępczości.

Do popełniania przestępstw w cyberprzestrzeni dochodzi zarówno wśród osób pełnoletnich, jak i coraz częściej nieletnich (do 16. roku życia). W tabeli 2. zaprezentowano skalę podejrzanych nieletnich o wybrane cyberprzestępstwa.

Tabela 2. Liczba nieletnich podejrzanych o popełnienie przestępstw z wybranych artykułów k.k. odnoszących się do cyberprzestępczości w latach 2013–2021

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Przestępstwa związane z pedofilią (art. 200a § 1–2 k.k.)	4	13	10	21	26	32	28	23	26
Włamania do systemów komputerowych (art. 267 k.k.)	32	18	14	22	31	44	27	15	25
Atak na zasoby lub urządzenia informatyczne instytucji państwowych (art. 269 § 1 k.k.)	1	1	-	-	-	-	-	-	-
Zakłócanie pracy systemów komputerowych (art. 269a k.k.)	1	3	4	1	-	-	-	-	-
Udostępnianie urządzeń, programów itp. służących popełnieniu przestępstw (art. 269b k.k.)	2	1	-	2	-	-	-	-	1
Oszustwa komputerowe (art. 287 § 1–2 k.k.)	28	10	6	11	5	5	2	3	11

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych przekazanych z KGP drogą mailową.

Analiza danych zebranych w tabeli 2. pokazuje, że liczba nieletnich popełniających wybrane cyberprzestępstwa na przestrzeni lat w dużej mierze jest na zbliżonym poziomie. Szczególnie niepokojące jest to, iż wśród przestępstw związanych z pedofilią (art. 200a § 1–2 k.k.) podejrzanych do 16. roku życia jest rokrocznie około 25–30 osób. Większość z nich w latach 2016–2018 skazywana była prawomocnymi wyrokami¹⁷. Podobna sytuacja wśród nieletnich jest w odniesieniu do art. 267 k.k.

Zakończenie

Jak podkreśla M. Gruchola, „obecnie ściganie cyberprzestępstw stało się wyjątkowo trudne. Przyczyniły się do tego szybko rozwijające się technologie

¹⁷ Informator Statystyczny Wymiaru Sprawiedliwości, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> (dostęp: 22.01.2022 r.).

informacyjne, coraz większy zasięg Internetu oraz gwałtowny wzrost szybkości wymiany informacji”¹⁸. Z tego też względu zarówno lokalnie, jak i globalnie podejmowane są działania mające na celu przeciwdziałanie i zwalczanie cyberprzestępstw.

W Polsce jedną z takich inicjatyw było powołanie Biura do Walki z Cyberprzestępczością, a następnie w 2021 roku – Centralnego Biura Zwalczania Cyberprzestępczości¹⁹. Jednym z zadań tej jednostki Policji jest nie tylko ściganie przestępstw popełnianych w cyberprzestrzeni, ale również prewencja tego typu przestępczości.

Kolejną polską inicjatywą było powołanie w 2016 roku w ramach NASK Narodowego Centrum Cyberbezpieczeństwa. Wart uwagi jest funkcjonujący w ramach NC Cyber „zespół pn. *Dyżurnet.pl* reagujący na treści przedstawiające seksualne wykorzystywanie dziecka”²⁰.

Patrząc na skalę popełnianych przestępstw zarówno przez pełnoletnich, jak i nieletnich, należy podejmować działania edukacyjne i prewencyjne. Przykładem takiej inicjatywy jest projekt „W świecie cyberprzestrzeni – o zagrożeniach uświadamiamy, omamić się nie pozwalamy” realizowany przez Wydział Prewencji Komendy Wojewódzkiej Policji zs. w Radomiu. Jego celem jest podniesienie świadomości i wiedzy na temat bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni między innymi wśród uczniów szkół średnich²¹.

Patrząc na rokrocznie rosnącą skalę przestępczości w cyberprzestrzeni ważne jest realizowanie wszelkich możliwych projektów, które zwiększą świadomość dzieci i młodzieży odnośnie bezpieczeństwa cyfrowego. Edukacja powinna zaczynać się już od najmłodszych lat, ponieważ coraz młodsze dzieci wchodzą do tego ciekawego, ale i niebezpiecznego wirtualnego świata. Powinna ona odbywać się nie tylko w szkole, ale również w środkach masowego przekazu.

Bibliografia

Cybercrime [w:] Wikipedia, 2022.

Dennis M. A., *Cybercrime – Spam, steganography, and e-mail hacking*, Britannica, <https://www.britannica.com/topic/cybercrime> (dostęp: 16.01.2022 r.).

¹⁸ M. Gruchola, *Polityka Unii Europejskiej w zakresie cyberprzestępczości* [w:] *Patologie w cyberswiecie...*, dz. cyt., s. 161.

¹⁹ Centralne Biuro Zwalczania Cyberprzestępczości, <https://policja.pl/pol/cbzc> (dostęp: 22.01.2022 r.).

²⁰ Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce w 2016 roku, s. 267.

²¹ Projekt „W świecie cyberprzestrzeni – o zagrożeniach uświadamiamy, omamić nie pozwalamy”, <https://mazowiecka.policja.gov.pl/ra/dzialania-policji/aktualnosci/23479,Projekt-W-swiecie-cyberprzestrzeni-o-zagrozeniach-uswiadamiemy-omamic-nie-pozwal.html> (dostęp: 22.01.2022 r.).

- Garwol K., *Polska szkoła w dobie zagrożenia cyberprzestępczością*, „Dydaktyka Informatyki” 2018, t. 13.
- Golonka A., *Cyberprzestępczość – międzynarodowe standardy zwalczania zjawiska a polskie regulacje karne*, „Studia Prawnicze: Rozprawy i Materiały” 2016, nr 1(18).
- Gruchola M., *Polityka Unii Europejskiej w zakresie cyberprzestępczości* [w:] *Patologie w cyberświecie*, red. S. Bębas, J. Plis, J. Bednarek, Wyższa Szkoła Handlowa w Radomiu, Radom 2012.
- Iwaszczuk N., Jarzęcka A., *Porównanie wykluczenia cyfrowo-finansowego w Polsce i w Norwegii*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy” 2017, nr 51.
- Jaroszewska I. A., *Wybrane aspekty przestępczości w cyberprzestrzeni. Studium prawnokarne i kryminologiczne*, „Kortowski Przegląd Prawniczy”, Olsztyn 2017.
- Kozak S., *Patologie komunikowania w Internecie: zagrożenia i skutki dla dzieci i młodzieży*, Difin, Warszawa 2011.
- Majchrzyk Z., *Cyberprzestępstwa – aktywność poznawcza czy przyjemność* [w:] *Patologie w cyberświecie*, red. S. Bębas, J. Plis, J. Bednarek, Wyższa Szkoła Handlowa w Radomiu, Radom 2012.
- Nowak M., *Cybernetyczne przestępstwa – definicje i przepisy prawne*, „Biuletyn EBIB. Cyberkłopoty i pułapki sieci” 2010, nr 4(113).
- Piecuch A., *Cyfrowy świat zasiedlają coraz młodszy*, „Edukacja – Technika – Informatyka” 2018, t. 9, nr 3.
- Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce w 2016 roku, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, 2017.
- Sowa M., *Odpowiedzialność karna sprawców przestępstw internetowych*, „Prokuratura i Prawo” 2002, nr 4.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r., poz. 2345, 2447).
- Wasilewski J., *Przestępczość w cyberprzestrzeni – zagadnienia definicyjne*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2016, t. 8, nr 15.

Netografia

- Centralne Biuro Zwalczania Cyberprzestępczości, <https://policja.pl/pol/cbzc>
- Informator Statystyczny Wymiaru Sprawiedliwości, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/>
- Projekt „W świecie cyberprzestrzeni – o zagrożeniach uświadamiamy, omamić nie pozwalamy”, <https://mazowiecka.policja.gov.pl/ra/dzialania-policji/aktualnosci/23479>